

COMUNITĂȚI CREȘTINE DIN SECOLELE V-VII ÎN REGIUNEA SUBCARPATICĂ A MOLDOVEI

IOAN MITREA

Dacă cele mai vechi piese creștine descoperite pe teritoriul Moldovei, care provin de la Barboși-Galați¹, datează din secolul al II-lea, d. H., de o răspândire a noii credințe în tot spațiul est-carpatic nu se poate vorbi decât din a doua jumătate a secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea d. H.². Din prima jumătate a secolului al V-lea d. H. avem atestată, cu certitudine, o primă comunitate creștină în nordul Moldovei, la Botoșani-Dealul Căramidăriei³. În ultimele decenii ale secolului al V-lea și în prima jumătate a secolului al VI-lea creștinismul a devenit un fenomen larg răspândit în sânul comunității autohtone din spațiul est-carpatic, ca și din toată teritoriul vechii Dacii⁴.

Cercetările arheologice din ultimele decenii a făcut posibilă acumularea unui bogat fond documentar privind prezența unor comunități sătești autohtone în regiunile de la est de Carpați, în secolele V-VII, și la răspândirea creștinismului în sânul acestor comunități⁵.

Una din cele mai mari comunități creștine din secolele V-VII, a fost pusă în evidență, în regiunea subcarpatică a Moldovei, prin cercetările arheologice de la Davideni, jud. Neamț.⁶ Înainte de a descrie și analiza dovezile ce atestă răspândirea

1. Silviu Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î.e.n. - III e.n.)*, Ed. Junimea, Iași, 1981, p. 219-222.

2. Ioan Ioniță, *Elemente creștine în practica riturilor de înmormântare din Moldova în secolele IV-V e.n.*, în *Din istoria Europei romane*, Oradea, 1995, p. 254-259.

3. Em. Zaharia, N. Zaharia, *Dacia*, N.S., 19, 1975, p. 201-226; Ion Ioniță, *op. cit.*, p. 262.

4. M. Rusu, *Alia*, 26, 1983-1984, (1985), p. 35-94; Nicolae Gudea, Ioan Ghimca, *Din istoria creștinismului la romani. Mărturii arheologice*, Oradea, 1988; Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați. De la origini și până în secolul al XIV-lea*, Iași, 1991.

5. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI e.n.*, Ed. Junimea, Iași, 1978; Ioan Mitrea, *SCIVA*, 30, 1979, 2, p. 145-162; idem *Carpica*, XII, 1980, p. 55-190; Dan Gh. Teodor, *Civilizația romană la est de Carpați în secolele V-VII e.n. Așezarea de la Botoșana-Suceava*, București, 1984; Idem, *Continuitatea populației autohtone de la est de Carpați. Așezările din secolele VI-IX e.n. de la Dodești-Vaslui*, Iași, 1984; Idem, *Creștinismul la est de Carpați. De la origini și până în secolul al XIV-lea*, Iași, 1991; Idem, *Etnogeneza românească-femele a dezvoltării istorice a poporului român*, în *Istoria României de la începuturi până în secolul al VIII-lea*, (coordonator Mircea Petrescu-Dâmbovită), E.d.P.R.A., București, 1995, p. 328-357.

6. Pentru rezultatele cercetărilor arheologice de la Davideni, mai ales privind așezarea din secolele V-VII, a se vedea Ioan Mitrea, *Mem. Antiq.*, II, 197a, p. 345-370; idem, *SCIVA*, 30, 1979, 2, p. 145-162; idem *Mem. Antiq.*, 6-8 (1974-1976), 1981, p. 65-92; idem, *Carpica*, 12, 1980 p. 55-190; idem, *Découvertes archéologiques de facture slave dans les établissements de la Moldavie Centrale aux VIe - VIIe siècles*, în *Lucrările celui de al V-lea Congres internațional de arheologie slavă*, din 18-25 septembrie 1985, Kiev, 1988, p. 161-165; idem, *Mem. Antiq.*, 18, 1992, p. 203-232; idem, *Carpica*, 23, 1992, p. 209-222; idem, *Mem. Antiq.*, 19, 1994, p. 279-332, Rezultatele cercetărilor arheologice din anii 1992-1995 sunt inedite.

creștinismului în sânul comunității sătești de la Davideni, din secolele V-VII, considerăm necesară fie și o sumară prezentare a acestei comunități.

Prin cercetările arheologice efectuate între anii 1970-1995, în așezarea de la Davideni, a fost investigată o suprafață de peste 2 ha, în care au fost descoperite 68 de locuințe și alte anexe gospodărești, aparținând unei așezări din secolele V-VII. Pe baza observațiilor stratigrafice, a surprinderii mai multor suprapuneri de locuințe, precum și pe baza analizei inventarului descoperit, în ansamblul căruia un loc important îl ocupă ceramica lucrată cu mâna și la roată, dar și a numeroaselor piese metalice, între care opt fibule, dintre care cinci de tip romano-bizantin și trei de tipul fibulelor "digitate", s-au putut stabili două etape în evoluția așezării de la Davideni din secolele V-VII. Cele două etape au o serie de elemente comune dar și numeroase caracteristici proprii. În primul rând am remarca prezența de-a lungul celor două etape a aceluiași habitat, în linii mari a aceluiași tip de locuință și a unor ocupații asemănătoare. Este vorba de locuințe formate dintr-o singură încăpere, de dimensiuni variabile, având suprafața cuprinsă între cca. 10-24 m.p. Podeaua acestor locuințe era mai mult sau mai puțin adâncită față de nivelul de construcție. Pereții locuințelor erau realizați din bârne luate, iar acoperișul, de regulă, în două ape. În multe cazuri s-au surprins gropi de stâlpi care susțineau pereții și acoperișul. Intrarea în locuințe era situată în partea opusă gurii instalației pentru foc. În toate locuințele s-au găsit instalații pentru foc constând din cuptoare din lut, cuptoare din pietre și vetre simple. În unele locuințe s-au găsit câte două sau chiar trei instalații pentru foc. Majoritatea cuptoarelor din lut erau cotlonite în peretele locuinței. Asemenea cuptoare, cu diametrul de cca 1,00 m., cu bolta înălțată față de vatră cu cca. 0,20 - 0,30 m, folosite pentru copt pâine, s-au găsit și în spațiul dintre locuințe.

În locuințe s-au găsit resturile unor amenajări, cum ar fi lavițele din lut cruțat, precum și gropile în care au fost fixați stâlpii ce au folosit la războiul de țesut vertical.

Comunitatea care a locuit la Davideni, în secolele V-VII, se ocupa cu cultivarea pământului (dovadă resturile de pleavă, tăvițele din lut, tăvile mari numite și "vetre portative", fragmentele de rășniță, cuptoarele pentru copt pâine, uneltele din fier etc.), creșterea animalelor, vânatul și pescuitul, dar și cu practicarea a numeroase meșteșuguri de la cele legate de prelucrarea lemnului, a lutului, a firelor de lână, a metalelor etc. Legat de prelucrarea metalelor amintim cuptoarele de redus minereul de fier, tiparele pentru turnat obiecte din bronz, creuzetele, gravoarele, zgura și fragmentele de lupe din fier, precum și numeroase obiecte din fier și bronz.

În legătură cu creșterea animalelor menționăm că analiza resturilor faunistice a dovedit, între altele, și prezența unor specii incompatibile cu nomadismul, precum găina și porcul domestic.⁷

Așa cum s-a mai menționat, pe baza observațiilor stratigrafice și a analizei atributelor intrinseci a materialelor descoperite, în primul rând în locuințe, putem încadra cele două etape ale așezării de la Davideni astfel:

1. O primă etapă, care își are începuturile în ultimele decenii ale secolului al V-lea, cuprinde și prima jumătate a secolului al VI-lea d. H. Pe planul istoriei generale această etapă s-ar situa între prăbușirea dominației hunilor și începutul sedentarizării primelor grupuri de slavi în aceste regiuni, deci între cca. 454-550/560.

2. A doua etapă, din evoluția așezării, poate fi situată între mijlocul secolului al

7. Sergiu Haimovici, Carpica, 18-19 (1986-1987), 1987, p. 251-260.

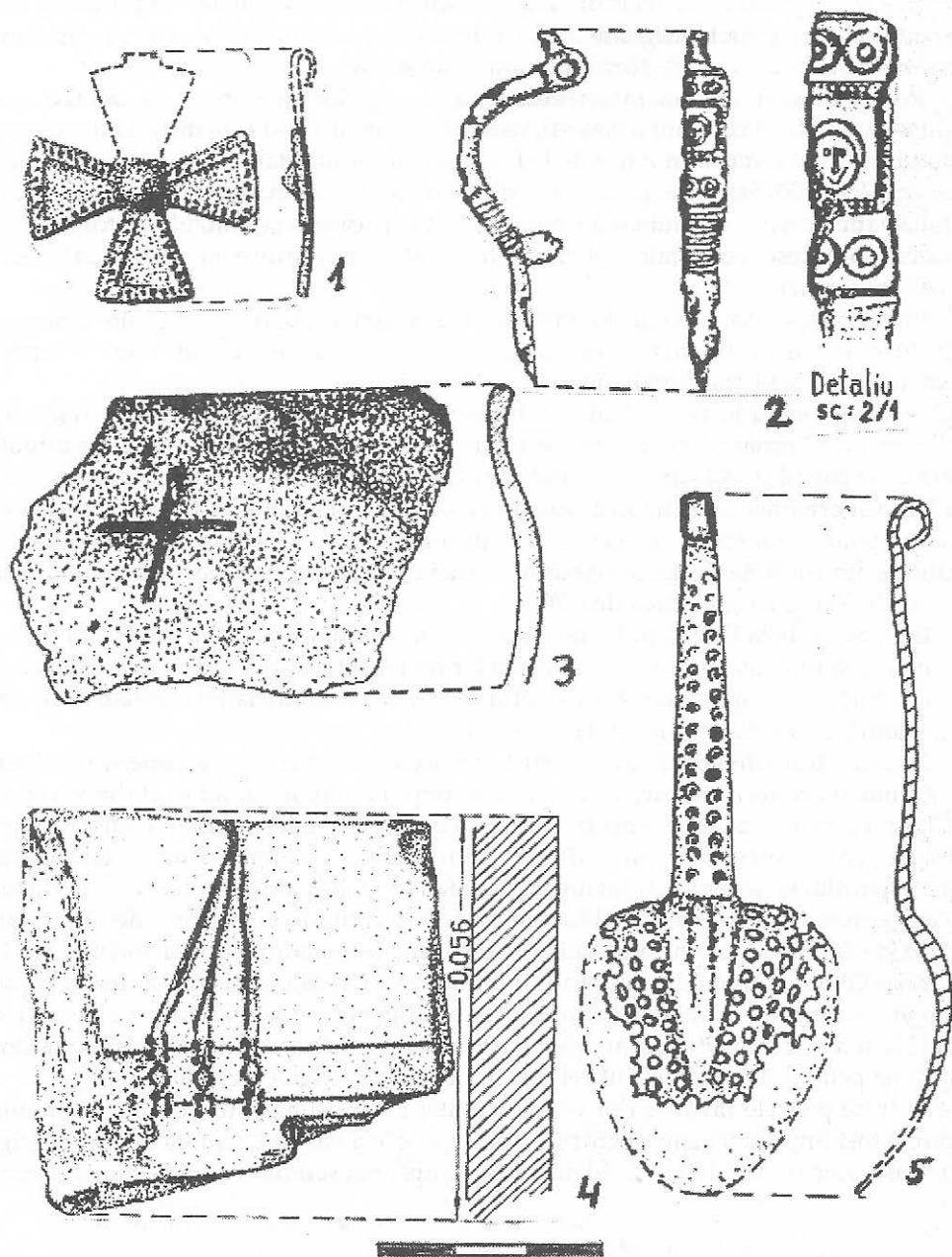

Fig. 1. Davideni. Obiecte paleocreștine descoperite în așezarea din secolele V - VI.

VI-lea și sfârșitul secolului al VII-lea. În această etapă alături de materialele de tradiție și factură autohtonă își fac apariția și materialele de factură slavă, în primul rând ceramica de tip Korceak. Pentru datarea acestei etape de mare importanță este prezența celor trei fibule "digitate". Și în a doua etapă, din evoluția așezării, predominante sunt materialele de factură autohtonă, romanică.

Prezentarea, fie și sumară, a rezultatelor cercetărilor arheologice de la Davideni, ne pune în fața unei comunități sătești, sedentare, autohtone și romanice. O dezvoltare deosebită a cunoscut comunitatea de la Davideni, în prima etapă, încadrată cronologic între cca. 454/550/560. Este o perioadă de cca. un secol de relativă liniște și stabilitate în tot spațiul carpato-danubiano-pontic⁸, vreme în care comunitățile autohtone au cunoscut progrese economice, demografice, intensificându-se și relații cu lumea romano-bizantină.

Primei etape din evoluția așezării de la Davideni îi aparțin mai multe obiective care dovedesc încreștinarea în cursul ultimelor decenii ale sec. al V-lea și prima jumătate a sec. al VI-lea, a comunității autohtone de aici.

1. Lângă vatra locuinței L16 a fost descoperită o cruciuliță din bronz (fig. 1/1). Realizată prin turnare, piesa este de dimensiuni mici, cu brațele egale (trei brațe păstrate, al patrulea, cel superior, fiind rupt din vechime). La extremități brațele sunt mai late. Ca ornament, în mijlocul cruciuliței se află o proeminență, în care e posibil să fi avut o piatră semiprețioasă, iar pe marginea brațelor un decor în formă de chenar, constituit dintr-o linie de pseudogranule. Cruciuța are lățimea, pe axul brațelor orizontale, de 3 cm., iar greutatea de 4,70 gr.

Cruciulița de la Davideni se încadrează în seria imitațiilor de tip Malta, ca formă și dimensiuni fiind asemănătoare cruciulițelor reprezentate pe tiparele de la Botoșana, Olteni și Străulești, tipare datate în secolul al VI-lea⁹. Piesa de la Davideni o atribuim primei jumătăți a sec. al VI-lea d. H.

2. În stratul corespunzător așezării din secolele V-VII s-a descoperit un tipar, lucrat dintr-o gresie, având o formă aproape dreptunghiulară, fiind rupt din vechime (fig. 1/4). tiparul a fost folosit pentru turnarea unor piese mici necesare realizării unor accesorii pentru cercei sau aplice, dar și pentru obținerea unor cruciulițe. La capătul rupt al tiparului se observă brațul unei cruciulițe, probabil de tip Malta. Nu este exclus ca chiar cruciulița prezentată mai înainte să fi fost obținută cu ajutorul acestui tipar. Tiparul de la Davideni, cu analogii în descoperirile menționate mai înainte, de la Botoșana, Olteni și Străulești, îl încadrăm în aceeași epocă cu cruciulița, respectiv în prima jumătate a sec. al VI-lea. Prezența tiparului pentru turnat cruciulițe, în așezarea de la Davideni ca și în alte așezări, demonstrează necesitățile sporite ale comunităților autohtone pentru obiectul de cult cel mai important al religiei creștine.¹⁰

3. Între pietrele răvășite din vatra locuinței L3 a fost găsit un fragment ceramic pe care a fost imprimat semnul crucii, în pasta moale a vasului, înainte de ardere (fig. 1/3). Vase precum cel de la Davideni, având imprimat semnul crucii pe umăr și mai

8. Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați. De la origini până în secolul al XIV-lea*, Iași, 1991, p. 31; Nelu Zugravu, *Istoria romanității nord-dunărene (secolele II-VIII). Contribuții la etnogeneza românilor*, Iași, 1994, p. 175.

9. Ioan Mitrea, Carpica, 12, 1980, p. 106-107, cu bibliografia privind descoperirile de la Botoșana, Olteni și Străulești. Pentru Botoșana, vezi mai nou, Dan, Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați...*, p. 87.

10. Nelu Zugravu, op. cit., p. 175.

rar pe pântec, au fost descoperite în numeroase așezări, din secolele V-VII, din spațiul est-carpatic, dar și din Muntenia și Transilvania.¹¹ Locuința de la Davideni, în care a fost găsit fragmentul ceramic având incizat semnul crucii, aparține primei etape din evoluția așezării, încadrată între jumătatea sec. al V-lea și mijlocul sec. al VI-lea d. H.

4. În umplutura locuinței L51 s-a descoperit o fibulă de tip romano-bizantin, turnată din bronz și ornamentată (fig. 1/2). În ansamblul ornamentului reține atenția imaginea de pe arcu fibulei, în care este redat un cap de om cu nimb, element sigur creștin. Fibula din locuința L51 de la Davideni face parte din seria fibulelor romano-bizantine turnate din bronz¹², și poate fi încadrată spre mijlocul secolului al VI-lea d.H..

5. Între materialele descoperite în locuința L52 menționăm și o linguriță din bronz (fig.1/5), având 9,5 cm lungime și găvanul cu numeroase perforații. Coada linguriței este ornamentată, având capul întors spre spate sub forma unui cârlig. Piesa a putut folosi pentru împărțasanie sau ars tămăie, în loc de cădelniță, și aparține inventarului creștin de la Davideni. Nu cunoaștem deocamdată analogii pentru această piesă. Analiza inventarului din locuința L52 asigură atribuirea acestei locuințe, deci și a piesei la care ne-am referit, primei etape din evoluția așezării, etapă ce cuprinde ultimele decenii ale sec. al V-lea și pima jumătate a sec. al VI-lea d.H.

Cele cinci piese de caracter creștin descoperite până acum în așezarea de la Davideni probează adoptarea creștinismului de către membrii acestei comunități sătești până spre mijlocul sec. al VI-lea d. H.

S-ar putea spune că este vorba de dovezi modeste, dar încă mai demult s-a făcut observația că în spațiul vechii Dacii este vorba de "un creștinism modest"¹³.

Comunități creștine în regiunea subcarpatică a Moldovei, în secolele V-VII, au mai fost și în alte așezări, acolo unde au fost descoperite piesele paleocreștine, precum la Bacău-Curtea Domnească¹⁴, Ștefan cel Mare¹⁵, Borniș¹⁶ etc.

Răspândirea creștinismului în regiunea subcarpatică a Moldovei se înscrie în fenomenul general de intensificare a pătrunderii creștinismului de limbă latină în veacurile V-VI în tot spațiul vechii Dacii, într-un climat favorizat de mai mulți factori, între care nu trebuie omis rolul episcopatelor din Scythia Minor în frunte cu episcopatul de la Tomis¹⁷.

În regiunea subcarpatică a Moldovei, ca și în tot spațiul nord-dunărean, creștinismul găsea un teren favorabil pentru a prinde rădăcini. Aceste condiții prielnice se explică pe de o parte prin apartenența acestei lumi la aria civilizației romano-bizantine, iar pe de altă parte și prin starea psihologică a acestei lumi aflată mereu în primejdie. În rândurile unei populații mereu tulburate, mai înainte, de neamurile în migrație, creștinismul primitiv "cu încărcătura sa umană"¹⁸, găsea un teren favorabil, cu atât mai

11. Ioan Mitrea, *Carpica*, 12, 1980, p. 107 cu întreaga bibliografie de până la acea dată. Pentru alte descoperiri vezi și Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați...*, p. 82-84.

12. Dan Gh. Teodor, *Arh. Mold.*, 12, 1988, p. 202-206.

13. Nicolae Gudea, Ioan Ghimca, op. cit., p. 17.

14. Ioan Mitrea, Alexandru Artimon, *Carpica*, 4, 1971, 244-247.

15. Ioan Mitrea, Constantin Eminovici, Vasile Momanu, *Carpica*, 18-19, 1986-1987, p. 221-228.

16. Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați...*, p. 161.

17. Emilian Popescu, *Inscripții grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România*, București, 1976, unde la pagina 30 se spune că în Scythia Minor au existat, în secolele V-VI, 15 episcopate, în frunte cu Tomis, metropola provinciei. Multe din aceste episcopate funcționau în cetățile de pe malul drept al Dunării, iar aria lor misionară se întindea și Muntenia și Moldova" (s.n. I.M.); Dan Gh. Teodor, *Creștinismul de est de Carpați...*, p. 30 - 34; Nelu Zugravu, op. cit., p. 173-175.

18. Guido A. Mansnelli, *Civilizațiile Europei vechi*, București, 1978, p. 82.

mult cu cât noua credință venea dinspre o lume, cea romano-bizantină, care mai reprezenta încă o speranță de protecție, în condițiile unor vremuri atât de vitrege.

Creștinismul a fost un factor de osmoză pentru elementul autohton romanizat, contribuind la unirea comunităților sătești în cadrul unor confederații de obști, adevărate "romanii populare"¹⁹. Pe bună dreptate s-a evidențiat că "factorul creștin apare în procesul de romanizare... cu un rol atât de determinant încât se ridică la o însemnătate egală cu a romanității însăși"²⁰.

Se poate concluziona că răspândirea creștinismului în rândul comunităților autohtone din spațiul carpato-danubiano-pontic este o latură inseparabilă a procesului de etnogeneză a românilor. De aici decurge și sensul adânc al cunoscutei sintagme că românii s-au născut creștini.

COMMUNAUTÉS CHRÉTIENNES DU Ve ET VIe SIÈCLES DANS LA RÉGION SUBCARPATIQUE DE LA MOLDAVIE

Résumé

L'existence de l'une des plus grandes communautés villageoises du Ve et VIe siècles a été mise en évidence grâce aux recherches archéologiques de Davideni, le département de Neamț, dans la région subcarpatique de la Moldavie.

On y a découvert un grand habitat de 68 demeures où vivait, au Ve et VIe siècles, une communauté autochtone romane dont l'occupation principale était l'agriculture, l'élevage bovin et d'autres métiers.

La découverte de certains objets paléochrétiens (fig. 1/1-5) ainsi que d'une petite croix en bronze, une fibule de type byzantine sur laquelle était représentée une figure humaine à nimbe, un fragment de vase ayant imprimé le signe de la croix, une matrice utilisée au coulage des croisettes et d'une cuillère en bronze, employée dans la pratique du culte chrétien - voilà des faits prouvant, vers le milieu du VIe siècle, l'existence de la communauté chrétienne de Davideni.

Les découvertes amènent de nouvelles preuves au sujet de la diffusion du christianisme dans l'espace est-carpatique et on aurait raison de dire, sur tout le territoire de la Dace.

Explication des figures

Fig.1 Davideni. Objets paléochrétiens découverts en habitat du Ve et VIe siècles.

19. N. Iorga, *Revue Belge de la philologie et d'histoire*, III, 1924, p. 35-50.

20. R. Vulpe, *Romanitatea și creștinism-coordonate ale etnogenezei românilor*, în *De la Dunăre la Mare, Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, Galați, 1977, p. 18.